

házát, a vár akropoliszát kerítette körbe. A további alapárkok feladatát talán a 2000. évi ásatás tisztázza.

A templom déli, északi és kisebb részben keleti oldalán összesen 248 sírt, illetve sírrészletet tártunk fel. A déli oldalon a legfelső sírréteg közvetlenül a fű alatt feküdt, a felszíntől mindössze 5–10 cm-re. Ezekben a sírokban Árpád-kori ékszereket, főleg sima és bordázott díszű, ezüst S-végű karikaékszereket, hegyesedő végű huzalgyűrűket, továbbá néha gyöngyöket, füles gombokat és egyéb ékszert találtunk, pénz azonban sajnos nem volt ezekben a sírokban. Ezek a sírok azonban nem a Karoling-kori Szt. Hadrianus (Adorján) templom Árpád-kori temetőjének maradványai, hanem annak az ettől mintegy 30 m-rel délebbre fekvő másik templomnak a temetőjéhez tartoznak, amelyet csak G. Turco 1569. évi metszetéről ismertünk, s ami az Árpád-kori Szt. Adorján bencés apátsági templommal, s a Karoling-kori Mária templommal azonos. Ezek a sírok a templom temetőjének az északi szélén feküdtek, s azért terjedtek ki ebbe az irányba ilyen jelentősen, mert délről a kolostorépületek, keletről pedig a mocsár szabott határt a terjeszkedésnek.

A templom körüli temető korábbi sírrétegei már a Karoling időszakot jelzik. Több sírban jelentős gazdagságot mutató leletanyag volt: a női sírokban kiemelkedő ötvös-ismeretekről tanúskodó aranyozott ezüst és ezüst függők, lemezgombok, gyűrűk, a férfiaknál díszes sarkantyúpár. Egy gyermeksír aranyozott bronz szíjvége közvetlenül a Karoling-birodalomból származhat. Az ékszerek számos rokon vonást mutatnak a korábban még Cs. Sós Ágnes által talált ékszerekkel és a nagymorva fejedelemség ötvös remekeivel – utóbbiakkal való rokonságuk azonban nyilván nem a népesség etnikai, hanem viselőik társadalmi helyzetének azonosságával magyarázható.

Igen jelentős eredmény, hogy a templomtól keletre megtaláltuk azt a műhelysort, ami a templom építésének ideje alatt működött. Az egyik szabályos téglalap alakú gödörbe megszűnéskor kivetett, de már ki nem égetet téglákat döntöttek be. Ennél sokkal jelentősebb, Nyugat-Európában is ritkaságszámba menő lelet az a másik műhely, ahol a templomot díszítő színes üvegablakokat készítették. Itt megtaláltuk a téglák maradványait aljukba dermedt üvegolvadékkal, a kemencék falának töredékeit, a nyersanyagként használt bronzolvadékokat.

Ugyancsak jelentős újdonságnak ígérkeznek azok az agyagba rakott kőfalmaradványok, amelyek a templomtól északra kerültek elő. Itt a templom körüli temető viszonylag hamar véget ér, talán éppen ezért, mert ezen az oldalon állhattak azok a részben egyházi, részben világi rendeltetésű kő- és faépületek, amelyek a zarándoktemplomot kiszolgáló szerzeteseknek, Priwina és Kocel udvari papjának (presbyter, archipresbyter), alkalmanként pedig a salzburgi érseknek és kíséretének adhattak otthont.

SZŐKE BÉLA MIKLÓS

342. Zalkod, Palocsa

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) B, Sza, Á

A kijelölt terület az előzetes terepbejárás adatai alapján nagyjából 60 × 120 m, Zalkod község belterületén, a létesítendő árvízvédelmi töltés helyén, a Tisza szabályozott medrétől É-ra mintegy 1,5 km-re található. Zalkod község központi része (valószínűleg az ősi települési mag) egy, a Tisza ártéri síkjából (valamint az egész Bodrog-köz átlagos 94 m-es tengerszint feletti magasságából) mintegy 5–6 m-es szintkülönbséggel kiemelkedő, szigetszerű térszínen található. A terület központi része még igen erőteljes áradások során sem kerülhetett vízborítás alá, míg az alábukó peremi részek igen, hiszen ezek csak néhány méterrel helyezkednek el magasabban a Tisza közepes vízszintjénél. A régészeti ásatás feltáró fúrásait Kozák János végezte el a GEOPONT '95 Bt. (Debrecen) részéről. A kijelölt régészeti lelőhelyen 20 db, átlagosan 2 m talpmélységű fúrást mélyítettünk le. Az egyes fúrásmintákból csak jegyzőkönyvi szintű leírás történt. A fúrásokat 52 mm átmérőjű, motoros meghajtású spirálfúróval végeztük el. Az esetlegesen előke-rülő leleteket mélység szerint csoportosítva, fúrásponatok mellett helyeztük el. Az egyes fúrásponatok relatív magasságát szintezéssel határoztuk meg.

A vizsgált területen két szelvény mentén mélyítettünk le 18 db fúrást. Az „A” jelű fúrásorozat a falu telekhatárait jelző kerítéssel megközelítőleg párhuzamosan, ÉNy-DK-i irányban húzódott. A „B” sorozat erre merőlegesen, a fokozatosan lejtő ártéri sík felé folytatódik. Két fúrást a szelvényen kívül, a réteghatárok pontosítására mélyítettünk le.

A fúrásokkal sikerült e peremi helyzetű településrészben 1,5–1,8 m-es bolygatott, régészeti anyagot tartalmazó rétegeket feltárnunk. Az „A” jelű szelvény az említett vastagságban végig tartalmazta az említett rétegeket, hiszen a szelvény a település középső, legmagasabbban és legintenzívebben lakott részei felé mutat. A peremi részek felé tartó, „B” jelű fúrásokban a régészeti leletanyagot tartalmazó rétegek fokozatosan elvékonyodnak (1,8–0,9 m), majd bolygatatlan struktúrákba mennek át. A kevert rétegek teljesen egyöntetűek és viszonylag kevés paticsot és faszenet tartalmaznak. A relatíve legmélyebb területeken a feltárt talajszelvényekben nincs régészeti anyag.

A fúrásokkal meghatározott irányban két, egymásra merőleges, 50 m hosszú és 10 m széles kutatóárkot jelöltünk ki. A felső humuszréteg – jóllehet tartalmazott leleteket – a rendkívül erőteljes erózió és a legújabb kori bolygatások miatt régészeti szempontból gyakorlatilag értékelhetetlen volt. A két kutatóárkban, valamint egy nagyjából 50 × 50 m-es területen ezt a réteget gépi erővel távolítottuk el. Ez utóbbi terület megkutatása igazolni látszott azt a feltevésünket, hogy a település a dombnak ezen a lapos, vízjárta részén már nem folytatódik.

A feltárt területen a 67 objektum három régészeti korhoz köthető a helyszínen tett megfigyelések alapján:

a késő bronzkorhoz (Gáva kultúra Kr.e. 1100), a római császár korhoz (szarmata népcsoport) és az Árpád-korhoz (13. század). Ez utóbbi korszak emlékanyaga volt túlsúlyban a különböző objektumokban, melyek többsége oszlopos szerkezetű, négyszögletes alaprajzú, félig földbe mélyített, szorosan egymás mellé épített kisméretű házakból és tároló vermekből állott. Több esetben sikerült az úgynevezett vert falú, vagy patics falú építési módot megfigyelnünk, melynek maradványai, a paticsdarabok szétszóródva heverték.

Házak, gödrök, vermek mellett különös figyelmet szenteltünk egy 4 m átmérőjű, csak részben kiásott gödörnek, mely a lelőhely különlegességei közé tartozott és kútnak határoztuk meg. Feltételezéseink szerint még itt, ezen a vízjárta területen is lehetett azonban csapadék-, és vízszegény időszak, amikor is a település lakói arra kényszerültek, hogy életfeltételüket kút ásásával biztosítsák. Ez a kút, ellentétben az összes többi gödör-objektummal szabályos, henger alakú volt. 4 m mélységig hatoltunk le, de alját a feltörő talajvíz miatt nem tudtuk elérni.

A felszínre került leletanyag az objektumok számához és méretéhez képest csekély. A különböző korszakokra jellemző jellegzetes fazekas termékek mellett néhány vaseszköz töredékeire bukkantunk.

Koós JUDIT